

## Bursa Tasavvuf Kültüründe Mısrîlik ve Gazzîzâde Abdülatif Efendi'nin *Ravzatü'l-Müflihûn* Adlı Eserindeki Zümre-i Zâkirân

Egyptianism in Bursa Sufi Culture and Gazzîzâde Abdülatif Efendi's Book Titled *Ravzatü'l-Müflihûn* Community of Zâkir

Şemsettin ÇOBAN\*

### Öz

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan Bursa, Osmanlı coğrafyasını tasavvuf kültürü açısından altı asır boyunca besleyen şehirlerdendir. Bursa tasavvuf kültürüne rengini veren temel tasavvufi yaklaşımlar ise Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Celvetiyye, Halvetiyye ile bu tarikatlara ait kollar olmuştur. Bu bağlamda Bursa'nın dinî ve sanatsal hayatını besleyen tarikatlardan biri de Halvetî-Mısrî geleneğinin devamı niteliğinde olan Ahmed Gazzî Dergâhı'dır. Medrese eğitimi almış olmasına rağmen Bursa'ya gelişinden sonraki süreçte Niyâzî-i Mısrî'nin tasavvufi görüşlerinden etkilenerek tasavvuf yoluna meyleden Ahmed Gazzî tarafından kurulan bu dergâhın Bursa tekke mûsikisi geleneğine önemli katkıları olmuştur. Zira bu dergâh kuruluşundan itibaren cami ve tekke musikisi sahasında pek çok mûsikişinasa ev sahipliği yapmıştır. Dergâhın üçüncü şeyhi olan Gazzîzâde Abdülatif Efendi Bursa vefeyâtnâmelerinin önemli bir halkasını teşkil eden *Ravzatü'l-Müflihûn* adlı eserinde hem kendi dönemi hem de büyük dedesi Ahmed Gazzî ve dedesi Mustafa Efendi döneminde dergâhta zâkirlik yapan mûsikişinas zâtların hayatları hakkında bilgilere yer vererek dönemin tekke mûsikisi kültürüne ışık tutmaktadır. 18. ve 19. yüzyıl Bursa tasavvuf kültürünün hem ilmî hem de sanatsal hayat bakımından önemli müesseseleri arasında yer alan Ahmed Gazzî Dergâhı zâkirlerinin bir bölümünü tekke mûsikisinin yanında cami mûsikisinin de önde gelen isimleri arasında yer almıştır. Bu çalışmada Gazzîzâde Abdülatif Efendi'nin *Ravzatü'l-Müflihûn*'undaki zâkirlerin hayat hikâyeleri bağlamında Ahmed Gazzî Dergâhı'nın Bursa dinî mûsiki kültüründeki yeri ve bu sahaya katkıları ele alınacaktır.

**Anahtar Kavramlar:** Bursa, Gazzîzâde Abdülatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, Zâkir, Mûsikişinas.

### Abstract

Bursa, the first capital of the Ottoman Empire, has been among the cities that have fed the Ottoman geography for six centuries in terms of Sufi culture. The main Sufi approaches that gave color to Bursa Sufi culture were Nakşibendiyye, Kadiriyye, Celvetiyye, Halvetiyye and their branches. In this context, one of the sects that contributed to the religious and artistic life of the city is the Ahmed Gazzi Lodge,

---

\* Öğretim Görevlisi, Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, Türk İslam Edebiyatı ve İslam Sanatları, semsettincoban82@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4494-3700, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 24/06/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 02/08/2023, Published/Yayın Tarihi: 18/09/2023.

which is a continuation of the Halveti-Misrî tradition. Although he received a madrasa education, this dervish lodge, which was founded by Ahmed Gazzî, who was influenced by the mystical views of Niyâzî-i Mısırî and inclined towards mysticism in the process after his arrival in Bursa, made important contributions to the Bursa lodge music tradition. Because since its establishment, it has hosted many musicians. Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, the third sheikh of the convent, in his work called Ravzatü'l-Müflihûn, which constitutes an important link of the Bursa vefeyâtnâmes, sheds light on the lives of musicians who served as zâkir in the dervish lodge both during his time and during the reign of his grandfather's father Ahmed Gazzî and grandfather Mustafa Efendi. Some of the zâkirs of Ahmed Gazzî Lodge, which is among the important institutions of the 18th and 19th century Bursa Sufi culture in terms of both scientific and artistic life, were among the leading names of mosque music as well as lodge music. In this study, the place of Ahmed Gazzî Lodge in Bursa religious music culture will be discussed in the context of the life stories of the zâkirs in Gazzîzâde Abdüllatif Efendi's Ravzatü'l-Müflihûn.

**Keywords:** Bursa, Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, Ravzatü'l-Müflihûn, Zâkir, Musicians

## Giriş

Bursa tasavvuf tarihi açısından önemli simalardan biri olan Niyâzî-i Mısırî Malatya'da doğmuş, çeşitli beldelerde yaşamış ve Limni Adası'nda vefat etmiştir. Bir taraftan ilim tahsili diğer yandan da tasavvufi bir arayışın sonucu olarak uzun yolculukların akabinde 1072/1661 yılında Bursa'ya gelmiştir.<sup>1</sup> Tasavvufî görüşleri ekseninde Bursa'da önemli tesirler bırakan Mısırîlik Bursa Mısırî Dergâhı, Atinalı Ali Rıza Efendi (Moralı) Dergâhı ve Ahmed Gazzî Dergâhı'nda tekkelerin kapandığı 1925 senesine kadar mevcudiyetini devam ettirmiştir.<sup>2</sup>

Niyâzî-i Mısırî sadece tasavvufi görüşleri açısından değil şiiirlerinin bestelenip tekke mûsikisi kültürünün önemli bir bölümünü teşkil etmesi bakımından da önem arz etmektedir.<sup>3</sup> Zira tekke mûsikisi kültürü içinde Yunus Emre'den sonra şiiirleri bestekârlar tarafından bestelenen en mühim mutasavvuf şairlerden de biridir.<sup>4</sup> Dolayısıyla Bursa dergâh çevrelerinde onun görüşleri ekseninde bir tasavvuf anlayışını ortaya koyan bu üç dergâhta dönem itibariyle pek çok mûsikişinas ve zâkir de yetişmiştir. Bursa Mısırî Dergâhı'nın son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi bu durumu *Gülzâr-ı Mısırî*, *Yâdigâr-ı Şemsî* ve *Dildâr-ı Şemsî* isimli eserlerinde genişçe ele almaktadır. Diğer taraftan Bursa tekke mûsikisi tarihinde iz bırakan bir diğer müessese olarak Ahmed Gazzî Dergâhı zâkir ve mûsikişinaslarının sayıca epey fazla olarak kaynaklara yansımaları bu durumun bir diğer delilidir. Öte yandan bu iki dergâhta şeyhlik yapan Gazzîzâde Abdüllatif Efendi ve Şemseddin Efendi'nin eserlerinde bu birikimi önemli

<sup>1</sup> Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 402-403.

<sup>2</sup> Mustafa Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 626-649-659.

<sup>3</sup> Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 660.

<sup>4</sup> Ahmet Hakkı Turabi, "Niyâzî Besteler: Mısırî'nin Mûsiki Kültürümüzdeki Yeri", *Niyâzî-i Mısırî Dönemi ve Tesirleri* içinde, ed. Mustafa Efe-Olcay Kocatürk (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2019), 151.

ölçüde kayıt altına alarak nakletmiş olması da Bursa dinî mûsiki tarihi bakımından önem arz etmektedir.

### 1. Mısırılık ve Bursa Mısırî Dergâhları

Anadolu ve Rumeli coğrafyasında en fazla tekkesi olan tarikatlardan biri Halvetiyye'dir.<sup>5</sup> Başlıca dört şubeye ayrılan Halvetiyye tarikatı bu şubelere mensup diğer kollarıyla kırk civarında isim altında tasavvuf tarihi içinde yer almıştır. Halvetiyye ve şubelerinin sayıca bu kadar çok olması Osmanlı coğrafyasındaki etki sahasını da ortaya bir bilgidir. Zira Halvetiyye'nin dört ana şubesinin pirllerinden Dede Ömer Rûşenî'nin (ö.892/1487) Aydın'da, Muhammed Hamîdüddin Cemâlî el-Bekrî'nin (ö.899/1494) Aksaray'da, Ahmed Şemseddin'in (ö.910/1504) Manisa civarında, Şemseddin b. Ahmed Ebi'l-Berekât'ın (ö.1006/1597) ise Zile'de dünyaya gelmiş olmaları Halvetiyye ve kollarının Anadolu'daki etki sahasını ortaya koyan önemli bilgiler arasındadır.<sup>6</sup>

Osmanlı dönemi tasavvuf tarihi içinde Halvetiyye ve kolları arasında yer alan Mısırılık bu etkinin en güçlü biçimde görüldüğü kollardan biridir. Ahmediyye tarikatının şubeleri içinde yer alan Mısriyye, Niyâzî-i Mısırî'nin eserleri, fikirleri ve yaşam biçimi etrafında şekillenerek geniş bir alanda etki sahibi olmuştur. İsmi Mehmed Niyâzî olup babası Nakşibendiyye dervişlerinden Ali Efendi'dir. Malatya civarında Soğanlı isimli bir köyde dünyaya gelmiş ve genç yaşında önce Mardin'e daha sonra ise ilim tahsili için Mısır'a gitmiştir. Mısır'da uzun müddet kalmasından dolayı Mısır'a nispetle Mısırî lakabıyla şöhret bulmuştur. Mısır'daki tahsilinin ardından Elmalı'da Ümmî Sinan'dan tarikat feyzini tamamlayıp çeşitli şehirlerden geçerek Bursa'ya gelmiş ve Abdal Çelebi isimli bir zâtın kendisi için yaptırdığı dergâha yerleşmiştir.<sup>7</sup> Niyâzî-i Mısırî'nin seyr-u sülûkunda Mısır'da kendisinden çokça istifade ettiği Kâdiriyye meşâyihinden bir zât ile özellikle Ümmî Sinan'ın büyük bir yerinin olduğunu Mehmed Şemseddin Ulusoy *Gülzâr-ı Mısırî* isimli eserinde nakletmektedir.<sup>8</sup> İki ayrı dönemde olmak üzere Bursa tasavvufi hayatında önemli tesirler bırakan Niyâzî-i Mısırî tasavvufi görüşleri ekseninde siyasi otoritenin kararları neticesinde bir defa Rodos'a iki defa da Limni Adası'na sürgün edilmiştir. Limni'ye ikinci sürgününden sonra 1694'de yetmiş sekiz yaşında iken Limni Adası'nda vefat edip buraya defnedilmiştir.<sup>9</sup>

1072/1661 senesinde Bursa'ya gelen Niyâzî-i Mısırî dergâha yerleştiği 1080/1669 senesine kadar Bursa'da çeşitli mekânlarda misafir olmuştur. Dergâhın inşası tamam olunca

<sup>5</sup> Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 226.

<sup>6</sup> Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi* (İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2004), 393-394-396-399.

<sup>7</sup> Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 403-404.

<sup>8</sup> Mehmed Şemseddin Ulusoy, *Gülzâr-ı Mısırî (Niyâzî-i Mısırî ve Bursa Mısırî Dergâhı)*, haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Sedat Akay (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021), 32-33.

<sup>9</sup> Kara, *Bursa'da Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 632-633.

tarikatin usûl ve adabına göre âyîn icra olunmaya başlanmıştır. 1217/1802 tarihinde ise Morali Namık Paşa tarafından tamir olunan Mısırî Dergâhı Sultan Abdülmecid Han'ın cülûsunda genişletilerek yenilenmiştir. 1855 Büyük Bursa Depremi'nde yine zarar gören dergâhın 1903 yılında belediye tarafından bir bölümü yol için istimlak edilmiş olup<sup>10</sup> Cumhuriyet Dönemi'nde dergâhların kapatılmasından sonraki süreçte yıkılarak yerine günümüzdeki postane binası inşa edilmiştir.<sup>11</sup>

Bursa tasavvuf tarihi açısından önde gelen müesseseler arasında yer alan Mısırî Dergâhı cehri zikir ile âyîn icra olunan dergâhlar arasında yer alması sebebiyle şehrin tekke mûsikisi kültürüne katkısıyla da önemi haizdir. Zira dergâhın son postnişîni Mehmed Şemseddin Efendi tarihsel süreçte bu dergâhta yetişen zâkir ve mûsikişinaslar hakkında *Gülzâr-ı Mısırî* ve *Bahâr-ı Şemsî* adlı eserlerinde bilgilere yer verirken kendi mûsiki birikimi ve icracılığıyla ilgili olarak da *Dildâr-ı Şemsî* isimli eserinde önemli atıflarda bulunmuştur.<sup>12</sup>

Bursa'da Mısriyye kültürüne mensup bir diğer dergâh Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı'dır. Veli Şemseddin Mahallesi'nde inşa olunan dergâhın banisi Ali Rıza Efendi'dir. 1253/1837 yılında inşası tamamlanmış vakfiye tanzimiyle imam hatip ve müezzin kayyım tayin edilmiştir. Sırasıyla Ahmed Bedrettin Efendi, Mustafa Lütfullah Efendi, Kaya Ali Rıza Efendi ve Muhsin Ukkâşe Efendi dergâhta postnişîn olmuşlardır.<sup>13</sup> Bursa'da Mısriyye'ye mensup bir diğer dergâh ise Ahmed Gazzî Dergâhı'dır.

## 2. Bursa Ahmed Gazzî Dergâhı ve Postnişînleri

### 2.1. Ahmed Gazzî (ö. 1150/1738)

Bursa tasavvuf tarihinin önde gelen müesseselerinden biri de Halvetiyye'nin Mısriyye koludur. Medreseliler-mutasavvıflar çekişmesinin yaşandığı bir süreçte Bursa'ya gelişinden sonra tasavvufî görüşleri ekseninde Niyâzî-i Mısırî büyük bir ilgiye ulaşmıştır.<sup>14</sup> Onun Bursa'daki halifelerinden biri olan Ahmed Gazzî'de mürşidi gibi aslen Bursalı olmayıp daha sonra bu şehre gelmiştir. 1643 yılında Filistin'in Gazze şehrinde dünyaya gelen Ahmed Gazzî Mısır'da iyi bir medrese eğitimi görüp uzun bir müddet medrese hocalığı yapmıştır. Anadolu'da önce İstanbul'a gelip bir süre bu şehirde dersler vermiş 1676 yılında ise Bursa'ya

<sup>10</sup> Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısırî*, 44.

<sup>11</sup> Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısırî*, 226.

<sup>12</sup> Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî, *Niyâzî-i Mısırî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat (Dildâr-ı Şemsî)* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 79-87-112-126-127-155.

<sup>13</sup> Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları I-II (Yâdigâr-ı Şemsî)*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy (Bursa: Uludağ Yayınları 1997), 250-253-255-259.

<sup>14</sup> Mustafa Aşkar, "Niyâzî-i Mısırî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 2007), 33/176.

gelmiştir.<sup>15</sup> Bursa'ya gelişinden sonra çeşitli medreselerde hocalık yapan Ahmed Gazzî bu yıllarda tasavvuf kültürüne daha mesafeli bir bakış açısına sahip iken<sup>16</sup> Niyâzî-i Mısırî ile tanışması onun hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Kırk gün gibi kısa bir sürede seyr-u sülûkunu tamamlayan Ahmed Gazzî'ye şeyhi Niyâzî-i Mısırî tarafından hilafet verilmiştir.<sup>17</sup>

1696 yılında hac dönüşü dergâhını inşa ettiren Ahmed Gazzî 1737 yılına kadar kesintisiz 42 sene dergâhın şeyhliğini yapmıştır. Dergâhında münzevi bir hayat yaşayan Ahmed Gazzî tüm zamanlarını ders ve zikir halkalarında geçirerek 6 Aralık 1737 tarihinde vefat etmiş ve dergâhtaki odasına defnedilmiştir. Tefsir, akâid ve edebi sanatlar hakkında 10 civarında eseri günümüze ulaşmıştır.<sup>18</sup>

## 2.2. Mustafa Nesib Efendi (ö. 1202/1788)

Ahmed Gazzî'nin torunu olan Mustafa Efendi 1135/1723 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Abdülatif Efendi vefat edince dedesi Ahmed Gazzî'nin himayesinde yetişmiştir. Dedesinin vefatı üzerine onun vasiyeti gereği 1150/1737 senesinde dergâha şeyh olmuş ve elli iki sene hizmet etmiştir. 1202/1788 senesinde vefat ederek dergâhta dedesi Ahmed Gazzî'nin yanına defnedilmiştir.<sup>19</sup>

Dedesi Ahmed Gazzî gibi devrinin ilim ehli mutasavvıf zâtları arasında yer alan Mustafa Efendi özellikle tefsir ilmine vâkıf bir zât olup Arapça ve Farsça'ya hâkimiyetiyle de tanınmıştır. Tasavvufi mahiyette *Tezyînü'l-Makâmât* ve *Tebyînü'l-Mürâtebât* adlarında eserleri mevcuttur. Dergâhtaki postnişînliği döneminde mahir pek çok zâkir ve mûsikişinas yetişmiştir. Hatta küçük yaşlarda eğitim aldığı hocalarından biri de dergâhın sıbyan mektebi hocası ve dönemin önde gelen mûsikişinas zevatı arasında yer alan Hastazâde Abdullah Efendi'dir.<sup>20</sup>

## 2.3. Gazzîzâde Abdülatif Efendi (ö. 1247/1831)

Dergâhın üçüncü şeyhi ise Ulu Camii imamlarından Esad Efendi'nin oğlu ve Mustafa Nesib Efendi'nin kızı tarafından torunu olan Abdülatif Efendi'dir. Babasını küçük yaşta kaybedince dedesi Mustafa Efendi'nin himayesinde yetişmiştir. Dedesi vefat edince on iki yaşında dergâha şeyh olmuş, on sekiz yaşında ise Ulu Cami'de tefsir okutmaya başlamıştır. Celvetî ve Nakşî icazetleri de bulunan Abdülatif Efendi dergâhında Halvetî-Mısırî usûlünü icrâ

<sup>15</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 201, Hamdi Tekeli, "Gazzî Ahmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1996), 13/539.

<sup>16</sup> Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi, *Gülzâr-ı Sülehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*, BEEK, Orhan Kit. nr. 1918/2, vr. 104a; Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısırî*, 125.

<sup>17</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 202; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 673.

<sup>18</sup> Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 674-677.

<sup>19</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 210-212.

<sup>20</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 210-211, Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 683.

etmiştir.<sup>21</sup> Elli yedi yaşında iken 1831 senesinde vefat eden Abdülatif Efendi dergâhta büyük dedesi Ahmed Gazzî'nin yanına defnedilmiştir.<sup>22</sup> Devrinin önemli bir mutasavvıfı olarak ömrünün büyük bir bölümünü dergâhında ilim tahsiliyle eser vermeye adanmıştır. Bursa'da yaşayan mutasavvıf zümre içinde İsmail Hakkı Bursevî'den sonra en fazla eser veren kişidir.<sup>23</sup> Mısırî Dergâhı'nın son şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi *Yâdigâr-ı Şemsî*'de eserleri hakkında şöyle bir liste vermektedir:

1. *Fütûhât Kenzü'l-Kur'ân,*
2. *Kerâmât-ı Evliyâ,*
3. *Ravzatü'l-Müflihûn,*
4. *Andelîb-i Uşşâk,*
5. *Menâkıb-ı Evliyâ,*
6. *Vakâyi-ı Baba Pâşâ,*
7. *Dürretü'l-Beydâ fi Beyân-ı Şerefi'l-Mustafâ,*
8. *Kitâbu'z-Zahûre tercemesi,*
9. *Muhtasar Cem'i'l-Furûk,*
10. *Mecme'u'l-Furûk Müftekarru'l-Muhtâc.*<sup>24</sup>

Çoğunluğu tasavvuf ve tefsir konularında olmak üzere kırka yakın eser veren Abdülatif Efendi Bursa vefeyâtnâmelerinin en mühim halkalarından olan *Ravzatü'l-Müflihûn* ve *Hülâsatü'l-Vefeyât* isimli eserleri ile tanınmaktadır. *Hülâsatü'l-Vefeyât*'i neşredilmiş<sup>25</sup> ancak *Ravzatü'l-Müflihûn* adlı eseri üzerinde tamamlanmış bir çalışma bulunmamaktadır. Abdülatif Efendi *Ravzatü'l-Müflihûn*'u yine Bursa vefeyâtnâmelerinin önemli bir halkasını teşkil eden Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin *Gülzâr-ı Sülehâ*'sına zeyl olarak kaleme aldığını bu eserinin mukaddimesinde dile getirmiştir.<sup>26</sup> Eser bir mukaddime ile ravza ismi verilen yedi bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. Mukaddime kısmı tasavvufî mahiyette olup burada seyr-u sülûkun hâllerinden bahsedilmektedir. 1. Ravza meşâyih 2. Ravza müderrisler, 3. Ravza vaizler, 4. Ravza âşiklar ve üveysîler, 5. Ravza hatip, hoca ve hattatlar, 6. Ravza şair ve zâkirler, 7. Ravza ise mevâli terceme-i hâllerine ayrılmıştır. Hâtime kısmında ise eserde ele

<sup>21</sup> Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: 1975), 1/102.

<sup>22</sup> Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısırî*, 127, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

<sup>23</sup> Osman Türer, "Gazzîzâde Abdülatif Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1996), 13/540.

<sup>24</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 215.

<sup>25</sup> Bkz. Gazzîzâde Abdülatif Efendi, *Hülâsatü'l-Vefeyât (Bursa'da Medfun Meşâyih'in Kısa Hayatı)*, Haz. Mustafa Demirel (Bursa: Bursa Büyükşehir Kitaplığı, 2014).

<sup>26</sup> Gazzîzâde Abdülatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, BEEK, Orhan Kit. nr. 1041. vr. 1b.

alınan isimlerin genel hâllerine yer verilmiştir.<sup>27</sup> *Ravzatü'l-Müflihûn*'un tek yazma nüshası Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki müellif hattı nüshasıdır.<sup>28</sup>

Bu makalenin konusu 6. Ravzanın alt başlığını teşkil eden zâkirler kısmıdır. Abdülatif Efendi bu bölümde Gazzî Dergâhı'nda zâkirlik yapan dokuz zâtın hâl tercemelerini ele almadan önce zâkirlik ile ilgili kıymetli bilgiler vermektedir. Zâkirlik ve icrâcılığın türlerinden bahsederken mûsikinin insan ruhu üzerindeki tesirlerini ve bu ilişkiyi bir mutasavvıf gözüyle ele almaktadır.

#### 2.4. Ahmed Hasib Efendi (ö. 1283/1866)

Gazzî Dergâhı'nın dördüncü postnişîni olan Ahmed Hasib Efendi, babası Gazzîzâde'nin vefatı üzerine 1831 yılında şeyhlik görevine başlamış ve vefatına kadar bu görevi devam ettirmiştir. Kendisinin herhangi bir eseri bulunmayan Ahmed Hasib Efendi ilim ehli, fazıl ve nazik bir zât olarak bilinmiştir. Hafızlığı ve güzel kıraati ile temayüz eden Hasib Efendi'nin bu vasfını Mısrî Dergâhı'nın son şeyhi Şemseddin Efendi, babası İsmail Nazif Efendi'den nakille *Yâdigâr-ı Şemsî*'de dile getirmiştir. 1283/1866 yılında vefat etmiş ve dergâhın haziresine defnedilmiştir.<sup>29</sup>

#### 2.5. Necib Efendi (ö. 1285/1868)

Ahmed Hasib Efendi'nin vefatı üzerine meşihat makamına geçen Necib Efendi dergâhta en kısa süre şeyhlik yapan kişidir. Zira 1285/1866 yılında şeyh olmuş iki yıl şeyhlik yaptıktan sonra vefat etmiş ve dergâha defnedilmiştir.<sup>30</sup>

#### 2.6. Cemal Efendi (ö. 1296/1879)

Gazzî Dergâhı dördüncü postnişîni Ahmed Hasib Efendi'nin kızı Sıddîka Hanım ile İzzet Ağa'nın evliliğinden dünyaya gelmiş ve 1285/1868 senesinde dergâha şeyh olmuştur. Mehmed Şemseddin Mısrî'nin muasırı olarak Mısrî Dergâhı bitişiğindeki mektebe devam etmiş, saf ve temiz bir zât olarak bilinmiştir. Çocuğu olmamış ve 1879 senesinde vefat ederek dergâha defnedilmiştir.<sup>31</sup>

#### 2.7. Ali Sırrı Efendi (ö. 1322/1904)

Gazzîzâde Abdülatif Efendi'nin kızı Zehra Hanım tarafından torunu olan Ali Sırrı Efendi İncirli Dergâhı şeyhi Nafiz Efendi'nin mahdumu Galip Efendi'nin oğludur. Tasavvuf terbiyesine pederi Nafiz Efendi'den başlayıp pederinin vefatı üzerine Ricâl-i Şa'bâniyye'den Kuş Atalı İbrahim Efendi'den devam etmiştir. Osman Şems Efendi'den de istifade eden Ali

<sup>27</sup> Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri* (Bursa: Asa Kitabevi 1998), 108; Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, 73.

<sup>28</sup> Bkz. Gazzîzâde Abdülatif Efendi, *Ravzatü'l-Muflihûn*, BEEK Orhan Kit. nr.1041.

<sup>29</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 216; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 685-686.

<sup>30</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 216; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 686.

<sup>31</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 216-217.

Sırrı Efendi, babasından kalma İznik'teki şeyhlik vazifesine devam ederken Ahmed Gazzî Dergâhı şeyhliğine tayin edilmiştir. On altı yıl bu görevi devam ettiren Ali Efendi 1904 senesinde İstanbul Abdiye Tekkesi'nde vefat etmiş ve Karaca Ahmed'de Osman Şems Efendi civarına defnedilmiştir. Herhangi bir eseri olmayan Ali Sırrı Efendi ta'lik hattında devrinin meşhur hattatları arasında zikredilmiştir.<sup>32</sup>

### 2.8. Bedrettin Efendi (ö. ?)

Ali Sırrı Efendi'nin 1904 yılında vefatı üzerine dergâhın meşihat makamına gelmiştir. *Yâdigâr-ı Şemsî* müellifi Mehmed Şemseddin Efendi bu eserinde dergâhın son şeyhi olarak Bedreddin Efendi'yi nakletmiştir. 1914 yılında basılan *Yâdigâr-ı Şemsî*'de dergâha dair verilen bilgiler Bedreddin Efendi ile sona ermektedir.<sup>33</sup> Ahmed Gazzî Dergâhı tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Bedreddin Efendi'nin 1914 sonrasındaki postnişînliği ve vefat tarihiyle ilgili bir bilgiye ulaşamamıştır.<sup>34</sup>

### 3. Ravzatül'l-Müflihûn'da Abdülatif Efendi'nin Zâkirlik Hakkındaki Görüşleri

Gazzîzâde Abdülatif Efendi *Ravzatü'l-Müflihûn* adlı eserinde dergâhında zâkirlik yapan şahıslara bölüm ayırmış ancak bu bölüme geçmeden önce zâkirlik hakkında önemli bilgiler vermiştir. Bu bağlamda kendi mûsikişinaslığına dair bir bilgi vermemekle birlikte Gazzî Dergâhı'nın zengin dinî mûsikî ortamında yetişen bir mutasavvıf olarak müzik felsefesine dair güçlü bir birikiminin olduğu da anlaşılmaktadır. Abdülatif Efendi'nin bu husustaki görüşlerini sadece latinize ederek veriyoruz.

#### *Üçüncü Bahis Zâkirlerin Beyanı Hakkında*

“Bu topluluğa Arapça'da kavvâl, âşıkların lisanında müşevvik ve dervişlerin lisanında da zâkir diye tabir ederler ki bu zâtlarda kendi içinde birkaç guruba ayrılır. Bunların bir türü gayet mûsikiye aşınadır. Üstâz-ı küldür. Mûsikiye dair bütün ilimlere vakıftırlar. Bu guruptaki mûsikişinasların sesleri pek müsait olmamakla birlikte âğâze eyledikleri ilâhilerin sözleri ve makamları anlaşılır ve dinleyenler lezzet alır. Diğer bir gurup ise hem sesleri güzel hem de mûsikiye aşınadır. İlâhi ve kaside okuduklarında dinleyenler lezzet yâb olur. Diğer bir tür ise hem sesi güzel hem mûsikiye aşına hem de kendisi dahi âşık ve taliptir. Bunların okuyuşundan ise âşıklar ve talebeler safa bulur. Bir diğer tür ise sadası ve edası güzel, ruhları da güçlü ve galip, hakkın meczubu, ruhaniyeti cismaniyetine galip gelen, kendilerine vehbî ilim verilmiş seçkin sıfatlı zâtlardır. Güzel sesleri ile ilâhi ve kasidelere başladıklarında değil insan ve hayvan bitkilere dahi tesir ederler. Bu hususta şöyle bir hikâye nakledilir: Bir kimse çölde bir Arap çadırına misafir olur. Çadırın

<sup>32</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 217-218-219; Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 686.

<sup>33</sup> Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, 220,

<sup>34</sup> Kara, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, 686.



direğinde bir çocuğun bağlı olduğunu görür. Bu çocuğun suçu nedir diye sorar. Çadır sahibi bu çocuk benim zararına sebep oldu der ve şöyle devam eder: Hakk ona öyle bir ses vermiştir ki her ne zaman bir şey okusa insan değil hayvanın aklı dahi sersem olur. Bir gün pek çok deveyle birlikte bu çocuğu bir yere gönderdim ve hiçbir şey okumamasını tembihledim. Çocuk badiyeye çıkınca şarkı söylemeye başlar ve develer çocuğun muhrik sadasından etkilenerek kendilerini dağa taş vurur ve helak olur. Bu sebeple çocuğu bağladığını dile getirir.<sup>35</sup>

Güzel ses ehlinin ilâhi ve kasideleri de müzeyyendir. Bizim ilâhilerimiz güzel bir beden gibidir. Zâkirler topluluğunun makam ve besteleri ise güzel bir elbise mesabesindedir. İnsana güzel elbise zinet verdiği gibi zâkirlerin makam ve nağmeleri de ilâhilerimize revnak verip sözlerimizin âşık kalplere kemaliyle tesirine vesile olur.<sup>36</sup>

Halvetî meşâyihinden Nuri Hazretleri bir ilâhi söylendiğinde zâkirlere tülbent içine sararak altın gönderirdi. Her kim bir beste bağlarsa ona verirlerdi. Yine Nuri Efendi'ye göre zümre-i zâkirâna hediye ve atıyye vermek de caizdir. Zira hediye ve atıyye ile onların kalpleri mâsivadan kurtulup kelâm-ı ehlüllâha dikkat ve muhabbetle okumağa sebep olur. Böyle olursa zâkirler kanatları kurtulmuş bir şekilde ilâhilere başlar ve ferah ile okunan kelam dinleyenlerin kalplerine ferahlık verir. Lakin zâkir her ne kadar hüsn-ü edada mahir ise de dinleyende de bir istidat ve kulak gereklidir. Zira kalbi taş gibi olana şevk yağmuru tesir eylemez. Eğer kişinin kalbinde ezeli istidat galip olursa ona tesir eder. Bu tesirde iki çeşittir. Bazı kimsenin hoş sada ruhaniyetine kuvvet verir. Kişinin zikir, fikir ve ibadetine meyil ve rağbetini artırır. Bu kişiler "Liyezdêdû maaîmênihim"<sup>37</sup> ayetinin sırrına nail olur. Mûsiki bazı kimselerinde hevâ ve hevesini artırıp bu kişiler "Fî kulûbihim meradun"<sup>38</sup> hükmüne vasıl olur.<sup>39</sup>

Mûsiki hekimlerin bedenler için verdiği ilaç mesabesindedir. Bazı kişilerin tabiatına uygun bazı kimlerin tabiatına ise uygun değildir. Mûsikinin kendisini menfi manada etkilediği veya kalbinde katılık olan kimseler için lazım olan bir pir dâmenini tutup gece gündüz tevbe istiğfarda bulunmasıdır. Zira güzel sesle tilavet olunan ehlüllâh kelamının kalbe tesir eylememesi şekavet alametidir. Bu durum ise nefis hazlarının fazlalığına delâlettir. Güzel sesin tesirini idrak edenler bu sözün maverasını da bilirler."<sup>40</sup>

<sup>35</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 107b.

<sup>36</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 107b.

<sup>37</sup> "İmanlarını Bir kat daha artırsınlar diye müminlerin kalplerine güven indiren O'dur..." (el-Fetih 48/4).

<sup>38</sup> "Onların kalplerinde bir hastalık vardır..." (el-Bakara 2/10).

<sup>39</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 107b.

<sup>40</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 107b.

#### 4. Ravzatü'l-Müflihûn'daki Zâkirler

##### 4.1. el-Hac Hasan Efendi (ö. 1200/1786)

Aslen başka bir diyardan Bursa'ya teşrif etmiş marangozluk mesleğinde mahir bir zâttır. Bursa çıra pazarında bir işyeri bulunan Hasan Efendi ezeli saadetin gereği olarak Gazzî Dergâhı ilk postnişîni Ahmed Gazzî'ye intisap etmiştir. Mûsiki ve tevhid ilminin usûl ve âdâbına âşina olmuştur. Zâkirler zümresinden olarak uzun bir müddet Ahmed Gazzî Dergâhı'nda hizmet etmiştir. Yine şeyh Mustafa Efendi zamanında da usûlbend ve zâkir olarak vazife görmüştür. Dergâhta cuma günleri zikir ve tevhide başladığında insana ve bütün cemâdâta adeta hakkın birliğini de söyleyip devran esnasında usûlü birkaç kez yenileyip zikir halkasını sağ tarafa meylettirerek “Hay” dedikçe halka-i feleği dahi döndüren bir zâkir başı olarak tavsif edilmiştir. Zâkir Hasan Efendi âşık, sadık ve salih bir zât olarak bilinmiştir. Beş vakit namazın cemaatle kılınması hususunda daima ihtimam da göstermiştir. Bütün vakitlerini zikir ve tevhid ile geçiren Hasan Efendi dükkânına çokça pide getirip akşama kadar yanına gelen fukaraya dağıtan cömert bir zâttır. Hoş sohbet ve cömertliği ile meşhur olan Hasan Efendi'nin dükkânı tekke misali daima meşâyih, dervişân ve seyyahların ziyaretgâhı olmuştur. 1200/1786 senesinde vefat ederek Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Hasan Efendi esmer tenli, uzun boylu cüsseli bir zât olarak nakledilmiştir.<sup>41</sup>

##### 4.2. Karaca Molla Mustafa (ö. 1201/1787)

Ahmed Gazzî Dergâhı civarında meskûn olan Mustafa Efendi ilim ve irfan ehli bir zât olarak cüz'î ve küllî ilimlerde behre sahibi olarak bilinmiştir. Mûsiki ilminde de çok mahir olan Karaca Molla Mustafa Efendi Gazzî Dergâhı postnişînlerinden Mustafa Efendi zamanında kırk sene dergâhta ezan okuyup imamet ve zâkirlik vazifesinde bulunmuştur. 1201/1787 senesinde vefat ederek Pınarbaşı Mezarlığı'nda Emir Sultan Ağacı gölgesine defnedilmiştir. Mustafa Efendi orta boylu, esmer tenli, seyrek sakallı âşık ve salih bir zât olarak nakledilmiştir.<sup>42</sup>

##### 4.3. Seyyid el-Hac Halil Efendi (ö. 1208/1793)

Gazzî Dergâhı zâkirlerinden el-Hac Hasan Efendi'nin oğludur. Pederi Hasan Efendi mana âleminde yeşil bir seccadenin Gazzî Dergâhı'nın mihrabına bırakıldığını görür. Ertesi gün bu durumu Ahmed Gazzî'ye bildirince Postnişîn şeyh Efendi “*Bir oğlun dünyaya gelecek ve bizim dergâhımıza imam olacak*” der. Halil Efendi dünyaya gelip ilim tahsilinden sonra Şeyh Mustafa Efendi'den inabet almıştır. Halil Efendi otuz seneden fazla ömrünün sonuna kadar dergâhta imamet ve hitabet vazifesinde bulunmuştur. Mûsiki ilminde de behre sahibi olarak zikir ve tevhid esnasında ilâhi, mübarek gün ve gecelerde mevlîd-i şerif tilavetiyle şöhret bulmuştur. Şeyh Mustafa Efendi'nin vefatından sonra Şeyh Abdüllatif Efendi zamanında da elli sene

<sup>41</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 107b, 108a.

<sup>42</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 108a.

imamet, hitabet ve zâkirlik vazifesini devam ettirirken 1208/1793 yılı başlarında vefat etmiş, Pınarbaşı Mezarlığı'nda pederi el-Hac Hasan Efendi'nin civarına defnedilmiştir.<sup>43</sup>

Âşık ve sadık bir zât olarak bilinen Halil Efendi bütün zamanlarını ulemâ, meşâyih ve dervişânıyla birlikte çıra pazarındaki dükkânında geçirmiştir. Bursa'ya her ne zaman seyyah zümresinden biri gelirse muhakkak onun dükkânına uğramak adetleri olmuştur. Pederi Hasan Efendi gibi misafirlerini ruhen ve bedenen taltif ederek onlara hizmet etmiştir. Halil Efendi üç defa da hacca gitmiştir. Boyu uzun, kırmızı renkli, sarı sakallı, beşiş, sehavetli bir zât olarak tavsif edilmiştir.<sup>44</sup>

#### 4.4. Katırcızâde Abdurrahman Efendi (ö. 1214/1799)

Bursa'da dünyaya gelmiştir. Şeyh Ahmed Gazzî Dergâhı dervişlerinden Uzun Mustafa ismiyle maruf bir zâtın oğludur. Bir müddet ilim ve irfan ile meşgul olduktan sonra sadası gayet güzel olması sebebiyle ilâhi, savt ve evrâda aşına olup bir dönem Ulu Cami'de müezzinliğe vekalet etmiştir. Daha sonra ise otuz seneden fazla asaleten Ulu Camii müezzinliği vazifesinde bulunmuştur. Ulu Cami'deki vazifesine ihtimamıyla bilinen Katırcızâde Abdurrahman Efendi camide nöbetçi olduğu günün ertesinde vefat etmiş olması da kendisi hakkında nakledilen bilgiler arasındadır.<sup>45</sup>

Gazzî Dergâhı'nda da uzun yıllar hizmet ederek özellikle mübarek gün ve geceler ile ihya günlerini terk eylememiştir. Aynı zamanda dergâhın postnişini ve *Ravzatü'l-Müflihûn*'un müellifi Gazzîzâde Abdüllatif Efendi'ye de intisap etmiştir. Zira Abdurrahman Efendi çocukluk yıllarından sonra kırk sene kadar dergâhta hizmet görmesine rağmen intisabı Abdüllatif Efendi'ye olmuştur. Âşık ve arif bir zât olarak bilinen Abdurrahman Efendi meşâyih-ı kirâmın nutk-u şeriflerini şevkinden ağlayarak okumuştur. Hatta dönemin meşhur ilâhilerinden biri olan:

“Dervişlerin ayağının nâlini  
Yürür cennete salını salını  
Allah bilir dervişlerin hâlini”

nutk-u şerifini okurken gözünden akan yaşların çokluğu şeyh Abdüllatif Efendi'yi de derinden etkilemiş ve onun bu durumuyla ilgili olarak “*Belâ bârânı*”<sup>46</sup> gibi bir teşbihte

<sup>43</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 108a.

<sup>44</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 108a.

<sup>45</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 108a, 108b.

<sup>46</sup> Şeyh Abdüllatif Efendi burada sanatlı bir anlatıma da başvurarak Katırcızâde'nin gözünden akan yaşları bela yağmurlarına benzetmiştir. Elest bezmine de bir atıf yaptığı bu teşbihinde aynı zamanda mûsikinin menşei ile elest bezmi ilişkisini de ortaya koymaktadır.

bulunmuştur. Katırcızâde de Pınarbaşı Mezarlığı'nda Emir Sultan Ağacı'nın gölgesine defnedilmiştir.<sup>47</sup>

#### 4.5. Hancızâde Şeyh Ali Efendi (ö. 1218/1803)

Hisar Camii müezzini Hacı Salih Efendi'nin oğludur. Bursa'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarından itibaren ulemâ ve meşâyih meclislerinde bulunarak Enârî Dergâhı şeyhi Bedrettin Efendi'ye intisap etmiştir. Bedrettin Efendi'nin vefatı üzerine seyr-u sülûku yarıda kalınca kendisi gibi olan birçok aciz taklitçinin çokça rağbet ettiği ilm-i kimyaya meyletmiştir. Bütün varını bu yolda harcayan Ali Efendi bir yangın esnasında evini de kaybetmiştir. İşte hem madden hem de manen bu en zorlu döneminde bir gün Gazzî Dergâhı'nda Şeyh Abdüllatif Efendi'nin sohbetinde bulunur ve onun sözleri Ali Efendi'de derin tesirler meydana getirir. Bu sohbetin neticesinde kimya ilmine hevesten vazgeçip Abdüllatif Efendi'ye intisap eder. Seyr-u sülûkunu tamamlayan Ali Efendi Hisar'da Nasûhî Zaviyesi'ne vekil tayin olunmuştur. İbadet ve taatte müdâvim ve Perşembe geceleri de Halvetî âyini icrâ eylerken on iki isimden altıncı esmâ olan ism-i Kayyûm telkin edilmiştir. Bu esmâyı çektiği esnada mana âleminde kendisine bir ses nida olunup “*Gel gel senin aradığın yerin göğün Kayyûm'u benim*” denilince bu durumu şeyhi Abdüllatif Efendi'ye arzetmiştir. Abdüllatif Efendi bunun üzerine *Yâ Kahhâr* esmâsını telkin etmiş lakin yedinci günde şehadete ulaşmıştır. Şehadetin nişanesi olarak ağızından ve burnundan kanlar gelmiş ve kesilmemiştir. Hatta beyaz kefeninde al kanlar içinde Gazzî Dergâhı haziresine defnedilmiştir. Ali Efendi âşık, sadık ve etvâr-ı sebayı (tarikat derslerini) fasılasız yapan ve yaptıran bir zât olduğu gibi aynı zamanda ilâhi okuma ve mûsiki ilminde de mahir bir zât olarak bilinmiştir. Vefat edip defnolunduğu gece kabrine nur nüzul eylediğini Gazzî Dergâhı komşuları da müşahede eylemiştir.<sup>48</sup>

#### 4.6. Beşikçi Seyyid Mustafa Efendi (ö. 1219/1804)

Bursa'da dünyaya gelmiştir. Ciğercilik mesleğinde mahir olup Gazzî Dergâhı postnişîni Mustafa Efendi'ye intisap etmiştir. Kırk seneden fazla Gazzî Dergâhı'nda âyin-i erkânda hazır olup zâkirlik vazifesinde bulunmuştur.<sup>49</sup>

#### 4.7. Sûfîzâde Seyyid el-Hac Ahmed Efendi (ö. 1207/1792)

Sûfîzâde el-Hac Mehmed Efendi'nin sulbünden Bursa'da dünyaya gelmiştir. Yedi yaşına gelince ilim tahsiline başlayıp zâhiren ilim, bâtinen de tarikat arzusuyla Ahmed Gazzî Dergâhı muaallimhanesinde ilim tahsil etmiştir. Yine aynı dönemde Kütükcüzâde'den de ders alarak ilm-i şerifte (mûsiki) kemale ulaşmıştır. Seyyid Ahmed Efendi sadası gayet güzel ve dâvûdi olup Gazzî Dergâhı zâkiranından olan Hastazâde Abdullah ve Cumabeyzâde'den de mûsiki nazariyatı öğrenmiş ve nice ilâhiler meşk etmiştir. Seslerden bin gûnu (perde) bildiğini dile

<sup>47</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihîn*, vr. 108b.

<sup>48</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihîn*, vr. 108b.

<sup>49</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihîn*, vr. 109a.

getiren Ahmed Efendi bu ifadesiyle aslında bütün perdeleri (ara sesleri de) basabildiğini söylemiştir. Ahmed Efendi'nin dikkat çeken bir diğer vasfı ise Niyâzî-i Mısırî Divânı'nı ezbere bilmesidir. Mısırî Dîvânı'ndaki her bir nutk-u şerifi birkaç farklı makamda okuyabilen Ahmed Efendi Ahmed Gazzî döneminde yirmi sene dergâhın zâkirliğini de yapmıştır. Şeyh Mustafa Efendi zamanında elli bir sene, şeyh Abdüllatif Efendi döneminde ise on beş sene kadar da zâkir başı olarak vazife yapmıştır. Yaşı yüze yakın iken 1207/1792 yılında vefat etmiş ve Pınarbaşı Mezarlığı'nda Emir Sultan Ağacı civarına defnedilmiştir. Şeyh Abdüllatif Efendi ise onun vefatını Niyâzî-i Mısırî'nin

“..Sen bu ilde kimseye yâr olmadın  
Var senin elbette yârin kandedir..”

zemzemesiyle dile getirmiştir. Gayet âmil, kâmil, fâzıl bir zât olan Ahmed Efendi her gece bir tesbih namazı kılmıştır. Ömrü ibadetle geçmiş olup dergâhtaki ihya gecelerini asla terk eylememiştir. Ahmed Efendi uzun boylu, sarı sakallı bir zât olarak nakledilmiştir.<sup>50</sup>

#### 4.8. Mevlidhân Baytârî Mehmed Efendi (ö. 1219/1804)

Baytârî Mehmed Efendi namıyla şöhret bulmuştur. Hazreti Üftâde Camii'nde Celvetî tacıyla bir müddet hitabet vazifesinde bulunmuştur. Aynı zamanda Nasûhi Dergâhı'nda da hatiplik ve vekillik yapmıştır. Haffaflar çarşısında çalışarak maişetini temin ederken hüsn-ü hat meşkiyle de bu sanatta mahir bir zât olmuştur. Bursa'da mi'râciyye zuhurunda Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin mi'râciyyesini meşkederek bu eserin Bursa'da yayılmasında en mühim zâtlar arasında yer almıştır. Gerek mevlid gerekse mi'râciyye tilavet ederken bazı güzel ve şevk verici beyitler gelince ağlayarak okuduğu nakledilmiştir. Mehmed Efendi'nin icrâ hususunda kendine mahsus bir eda ve tavrının olduğu da bilinmektedir.

Baytârî Mehmed Efendi kısa boylu, hafif sakallı bir zât olup kendisi adına hac farizasını eda ettiği için defaatle de bedel olarak haccetmiştir. 1219/1804 senesinde vefat ederek Nasûhî Zaviyesi'ne defnedilmiştir.<sup>51</sup>

#### 4.9. Ulu Camii Baş Müezzini Hakkızâde İbrahim Efendi (ö. 1224/1809)

Gazzî Dergâhı bendegânından Bulgur Hakkı denmekle maruf İsmail Efendi'nin oğludur. İsmail Efendi oğlunun doğumunu şeyhi Ahmed Gazzî'ye haber verince şeyhi oğluna İbrahim ismini vermesini telkin etmiştir. Küçük yaşta ilm-i hâli ta'lim edip sadasının müsait olmasıyla mûsiki ilmine de meyil ve rağbet etmiştir. Ulu Camii müezzinliği vazifesiyle birlikte caminin yakınında bir dükkân açmış ve bu dükkân ehl-i irfanın çokça bulunduğu bir mekân olmuştur. Helal rızık temini için dükkânında yalnız kurukahve satmıştır. Uzun müddet Ulu Camii baş müezzinliği vazifesinin yanında mübarek gün ve gecelerde Gazzî Dergâhı'nda zâkirlik de

<sup>50</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 109a.

<sup>51</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 109a.

yapmıştır. 1224/1809 senesinde vefat ederek Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Hakkızâde İbrahim Efendi salih bir zât olup her gün delâil-i hayrât okuma âdetiyle tanınmıştır. Mûsiki ilminde ise mümtaz bir zât olarak şöhret bulmuştur.<sup>52</sup>

### Sonuç

Bursa'nın hem tasavvuf tarihi hem de dinî mûsiki hayatı bakımından önemi haiz dergâhları arasında yer alan Ahmed Gazzî Dergâhı üçüncü postnişini Şeyh Abdüllatif Efendi'nin kaleme aldığı *Ravzatü'l-Müflihûn* adlı eserde dokuz mûsikişinasın hayat hikâyesine yer verilmiştir. Mûsikişinaslar hakkında bilgi verilen diğer Bursa vefeyâtnâmelerinden farklı olarak Abdüllatif Efendi, Gazzî Dergâhı zâkirlerinin terceme-i hâllerine yer vermeden önce mûsikinin mahiyeti, din ve mûsiki ilişkisi ve mûsikinin insan ruhu üzerindeki tesirini ele almıştır. Mûsikinin menşei ve mahiyeti hakkında bilgiler veren bu bölüme göre Mısır geleneğine sahip muhitte yetişen Abdüllatif Efendi'nin de bu sahada behre sahibi bir zât olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Gazzî Dergâhı postnişinleri Ahmed Gazzî ve Abdüllatif Efendi'nin kalemi güçlü iki mutasavvıf olmaları bu sahada dergâhın müntesibi olan mûsikişinas isimlerin önemli ölçüde kayıt altına alınmasını da sağlamıştır. Hayat hikâyelerine yer verilen zâkirler her ne kadar Gazzî Dergâhı'na müntesip olsalar da cehri zikir yapan Celvetî ve Eşrefî dergâhlarıyla da ünsiyetlerinin bulunması bu bağlamda cehri zikir yapan tarikatlar arasındaki güçlü bir ilişkiye işaret ettiği gibi Osmanlı dönemi Bursa'sının tekke müziği açısından da zenginliğini ortaya koymaktadır. Öte yandan Gazzî Dergâhı zâkirlerinin aynı zamanda Ulu Camii gibi mabetlerde müezzinlik vazifesinde bulunmuş olması bu zâtların dönem itibariyle tekke mûsikisinin yanında cami mûsikisinde de yekta isimler arasında yer aldığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında zâkirlerin hayat hikâyeleri bağlamında mûsiki kültürümüzün geleneksel öğretim metodu olan meşk usûlüne de güçlü bir atfın olduğu görülmektedir. Mısriyye'ye mensup bu dergâh hem verilen eserler hem de yetiştirdiği mûsikişinas zâtlar bakımından Bursa tasavvuf tarihinin en önemli müesseseleri arasında yer almıştır. Ancak dergâhların 1925'te kapanması neticesinde icrâ ve bestekârlıkta vüs'at sahibi bu mûsikişinaslara dair hemen hemen hiçbir eser günümüze ulaşamamıştır.

### Kaynakça

- Aşkar, Mustafa. "Niyâzî-i Mısırî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/166-168. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Atlansoy, Kadir. *Bursa Şairleri*. Bursa: Asa Kitabevi, 1. Baskı, 1998.
- Bursalı Mehmed Tahir Efendi. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul, 1975.
- Donuk, Suat. *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. Baskı, 2016.

<sup>52</sup> Gazzîzâde Abdüllatif Efendi, *Ravzatü'l-Müflihûn*, vr. 109a, 109b.

- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 7. Basım, 2004.
- Eşrefzâde Ahmed Ziyaeddin Efendi. *Gülzâr-ı Süleâ ve Vefeyât-ı Urefâ*. BEEK, Orhan Kit. nr. 1918/2.
- Gazzîzâde Abdüllatif Efendi. *Ravzatü'l Müflihûn*. BEEK, Orhan Kit. nr. 1041.
- Gazzîzâde Abdüllatif Efendi. *Hülâsatü'l-Vefeyât-Bursa'da Medfun Meşâyihin Kısa Hayatı*. haz. Mustafa Demirel, Bursa: Bursa Büyükşehir Kitaplığı, 1. Baskı, 2014.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2003.
- Kara, Mustafa. *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 26. Basım, 2012.
- Mehmed Şemseddin. *Yâdigâr-ı Şemsî-Bursa Dergâhları I-II*. haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1. Baskı, 1997.
- Mehmed Şemseddin. *Gülzâr-ı Mısırî-Niyâzî-i Mısırî ve Bursa Mısırî Dergâhı*. haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş, Sedat Akay. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 1. Baskı, 2021.
- Şeyh Mehmed Şemseddin Mısırî. *Niyâzî-i Mısırî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat (Dildâr-ı Şemsî)*. haz. Mustafa Kara, Yusuf Kabakçı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2. Baskı, 2016
- Tekeli, Hamdi. "Gazzî Ahmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/ 539. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Turabi, Ahmet Hakkı. "Niyâzî Besteler: Mısırî'nin Mûsiki Kültürümüzdeki Yeri". *Niyâzî-i Mısırî Dönemi ve Tesirleri*. ed. Mustafa Efe-Olcay Kocatürk. 151-164. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Türer, Osman. "Gazzîzâde Abdüllatif Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/540. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.